

OSMANLI ŞEHZÂDELERİNİN HAZİN ROMANI

Başlangıçta Orta Asya geleneğine göre yürütülen şehzâdelerle ilgili düzen, devirler boyunca değişikliklere uğramıştır. Bu yazı dizisinde, çoğunluğu mes'ut bir hayat süremeyen Osmanlı şahzâdeleri, yaşayışları itibarıyla üç grupta toplanarak incelenmektedir.

Adnan Giz

ŞEHZÂDELER deyince gözümün önüne iki tablo gelir. Osmanoğullarına ait türbelerdeki küçük küçük sandukalar ki, bunlarda analarının kucağından alınarak boğazlanan saç bitmemiş mâsumlar yatar. Sonra, Meşrutiyet döneminin hürriyete kavuşan yetişkin şehzâdelerini hatırlarım. Sağ kaşlarının üzerine eğilmiş feslerinin iki yanından saçları taşmış, bıyıkları özenle kıvrılmıştır. Siyah redingotları, uzun yıllar hareketsiz kalmış, göbek bağlamış gövdeleri ve göbeklerinin altında saygıyla bağlanmış elleri ile bu durgun ve terbiyeli şehzâdeler, para getirecek bir mesleği, bir işi olmıyan bu garip kişiler, günün birinde sınır dışı edilecek ve çoğu, şaşkınlık ve yokluk içinde ölüp gidecektir.

Osmanlı Şehzâdeleri hakkında topluca —terkibi— bir yazı yazmak için, onları önce dönemlere ayırmak gerekir. XV. yüzyılın attan inmeyen şehzâdesi ile Topkapı Sarayı'nın kafesindeki mahpus şehzâde ve Çamlıca sırtlarında faytonu ile tur yapan şehzâdeler, aynı

soydan gelmekle beraber kimi mutlu, kimi mutsuz ayrı dönemlerin, ayrı şartların insanlarıdır.

İtalya Kralı kocaman bıyıklı Umberto, bir anarşistin kurşunu ile yere serildiği zaman «*Bu, bizim mesleğin zarar hanesi!*» demişti. Evet, hükümdarlık öyle bir iştir ki çoğu kere zarar hanesi, kâr hânesinden yüküdür. Acaba Osmanlı Hânedanının baştan sona, doğumları ve isimleri tesbit edilmiş kaç şehzâdesi vardır? Bunları saymak mümkündür. ama, yararlı bir iş değildir. Bütün şehzâdeleri üç yüz isim far-

Fatih Sultan
Mehmed'in
Talihsiz oğlu
Şehzâde Cem.

zedip bir torbada toplansak, torbaya dalar kaderin eli, bunlardan ancak otuz altısını padişah yapacaktır. Yüzde on ikiden fazla olmıyan bir mutluluk şansı bu! Evet, şehzâdelerin çoğu mutsuz yaşamış, mutsuz ölmüştür.

Yaşayışlarına bakarak, onları üç grupta toplıyabiliriz:

- 1) Savaşan şehzâdeler
- 2) Mahpus şehzâdeler
- 3) Faytondaki şehzâdeler

SAVAŞAN ŞEHZÂDELER

Osmanlıların yazılı bir veraset kanunu olmadığı gibi, şehzâdelerin hânedan içindeki yerini, eğitim ve yetiştirilme tarzını, geçim yollarını belirleyen bir kanun da yoktur. Ancak kanun mahiyetinde bir töre ve teamüller vardır. Bunlar da silâh zoru ile değiştirilmeyecek şeyler değıldir.

Osmanlıların siyasî kuruluşlarının ve âdetlerinin doğuşunda tesirli olmuş başlıca unsurlar; Oğuz Türklerine ait gelenekler, İslâmî esaslar, yakındağuda yaşamış Selçuklular ve İlhanlılar gibi devletlerin düzenleri ve fethedilmiş ülkelerde uygulanmış ve yararı görülmüş âdetlerdir. Osmanlılar bu kaynakların ve uzun uygulama yıllarının verdiği tecrübe ile yeni yeni düzenler koymuşlardır. Şehzâdelerle ilgili düzen de başlangıçta Orta Asya geleneğine göre kurulmuş olmakla beraber, bu devlete has bir yönde gelişti. Osmanlıların bağlı bulunduğu Oğuz Türklerinde ülke, hükümdar ailesinin malıdır. Osmanlılardan önce Selçuklular, Harzemşahlar, Çağatay ve İlhanlı devletleri, Kara ve Akkoyunlular, *Ülüş* adı verilen düzene göre ülkelerini hükümdar ailesinin erkek evlâdı arasında bölüyor veya onları vali olarak kullanıyorlardı. Bir merkezden yönetilen yekpare bir devlet örneğine ters düşen bu düzenin en başarısız örneğini, 1188'de Anadolu'yu on bir oğlu arasında bölen II. Kılıç Arslan vermiş ve bu bölmenin bölgede yarat-

tığı kötülükler, herhalde Osmanlılar için yararlı bir ders olmuştur.

Değerli tarih bilgini Zeki Velidî Bey, bu bölme olayının Kılıç Arslan'ın bir hatâsı olarak yorumlanmaması gerektiğini belirttikten sonra şu görüşleri ileri sürüyor: «*Orta Asya'da memleketi kabile reisleri yerine sülâle üyeleri eliyle yönetmek, bilhassa büyük devletlerin kuruluşu dönemlerinde bir nevi merkeziyeti sağlıyordu. Yâni ülkeyi atanan ve azledilebilen valiler eliyle idare etmek usulüne nisbetle bu usulün gevşekliği ve zararı sâbit ise de, kabile reisleri ve tavâifi mülûk eliyle yönetmeye göre büyük yararları olmuştur. Birinci Alaaddin Keykubad'ın kısa bir süre sıkı bir merkeziyet tesisi yolundaki çalışması deneme mahiyetinde kalmış, sonra yine Ülüş usulüne dönülmüştür. Selçuklular Türkistan'dan getirdikleri bu usule bağlı kalmışlar ve başka bir yenilik kabul etmemişlerdir.*»

Zeki Velidî Bey'in bu açıklamasından çıkardığımız sonuca göre, ülkenin hükümdar ailesi arasında bölünmesi Derebeylik düzeninden daha iyidir. Atanan ve azledilebilen valilerle yönetim şekli ise, daha ileri ve yararlı bir merhalelidir. Osmanlıların en şanslı ve becerikli yanları yerleştikleri topraklardaki tecrübelerden yararlanabilmiş olmalarıdır. Osmanlı devletinde de ülke, hânedanın malıdır. Aileden olmıyan kimse, ülkenin bütünü veya bir bölgesi üzerinde hak iddia edemez. Etse de toplumun büyük çoğunluğundan ilgi görmez. Osmanlı Padişahları XVI. yüzyıl sonuna kadar şehzâdeleri illerin yönetimi ile görevlendirmişlerdir. Ama bu, Selçuklularda olduğu gibi şehzâdeye tevdi edilen ilin, ülkeden kopması gibi bir sonuç vermemiştir. Şehzâdenin maiyetine verilen görevlilerin başı olan *Lala*, görünüşte şehzâdenin veziri mevkiinde olsa da gerçekte şehzâdenin özel ve resmî yaşayışını devlet adına kontrol eden bir gözeticidir. Sonra, eyalete çı-

karılan şehzâdelerin sayısı üçü, dördü geçmediğinden ve yalnız Anadolu bölgesine atandıklarından, şehzâde eyaletleri, İmparatorluğun geniş sınırları içinde Amasya, Saruhan, Karaman gibi birkaç ilden ibaret kalmıştır.

BITMEYEN KAVGA

Madem ki hânedandan olmıyan bir kimse, ülkenin bir kısmı veya tümü üzerinde hak iddia edemezdi; o halde tehlike ancak şehzâdeden gelecekti. Geldi de. Bu düşünce ile huzursuz olan padişah, oğlu olsun, kardeşi olsun şehzâdeye düşman gözü ile bakacak, ondan kurtulmaya çalışacaktı.

Osmanoğulları ailesinde bu güven-sizlik ve şüphe pek erken başlamış ve hemen acımasız öldürmeye dönüşmüştür. İlk kılıcı veya yayı yahut yay kirisini kim kullandı? Osmanlı tarihinin ilk döneminin alaca karanlığında, devleti kuran Osman Bey, amcası Dündar Bey'i öldürtür. İkinci Padişah Orhan Bey'e yüklenen bir cinayet yok. Ama üçüncü Padişah I. Murad, kardeşleri Halil ve İbrahim beyleri öldürtüyor, oğlu Savcı Bey'in gözlerine mil çekirtiyor. İlk cinayet, iktidar makâmından gelmiş ama, Halil ve İbrahim beyler kesin olmıyan bilgilere göre ağabeyleri Murad'ın saltanatına karşı çıktıklarından öldürtülmüşlerdir. Savcı Bey ise, Bizans prensi ile sözleşerek babasına isyan ettiğinden cezalandırılmıştır.

Erkenden öyle bir ortam yaratılmıştı ki, şehzâdenin biri, rakip saydığı şehzâde hiç bir harekete girişmese bile onu öldürmek hakkını kendinde bulacaktı. Daha Kosova meydan savaşının izleri silinmeden Yıldırım Bayezid, bu düşüncenin telâşu ile kardeşi Yakup Bey'i boğdurtmuştu. «Saltanat Fâsılası» denilen dönemde ise Yıldırım'ın beş oğlu topladıkları ordularla taht için savaştılar. Bu savaşlarda Bizans başta olmak üzere komşu ülkeler kendi çıkar-

larına göre şehzâdelerden birini destekleyeceklerdi. Saltanat makâmına karşı çıkan veya canını kurtarmak isteyen bir prensin komşu devletlere sığınması veya işbirliği yapması sık görülen bir olaydı. Böyle bir ortamda Osmanlı şehzâdeleri önce Bizans'a, daha sonra Mısır ve İran'a sığınacaklardı. Bu ilticalar rakip ülkeler için önemli fırsatlardı. Hele küçük ve entrikacı Bizans, Osmanlı şehzâdelerinin sığınmasından önemli çıkarlar elde etmeye çalışır, hiç olmazsa şehzâdenin misafirliğine karşı yüksek bir ödenek alır ve her fırsatta «Şehzâdeyi salıveririm» tehdidini savururdu.

Kardeşler kavgasının son galibi olarak tahta oturan Çelebi Mehmed, bu çetin mücadeleden yorgun çıkmış ve sekiz yıllık bir saltanattan sonra yaşı kırkı geçmeden ölmüştü. Ardında beş erkek evlât bırakıyordu. Ölüm döşeğinde «Tez ulu oğlum Murad'ı getirin, ben bu döşekten kurtulamaz, Murad gelmeden ölürsem memleket biribirine tokuşur» demişti. Gerçekçi olmayan bir söylentiye göre, küçük yaştaki oğulları Mahmud ve Yusuf'u Bizans İmparatoruna emanet etmişti. Çelebi Mehmed kardeşleriyle savaşırken Bizans'la dost geçinmiş, tek başına padişah olduktan sonra bu dostluğa bağlı kalmıştı. Ancak bir İslâm hükümdarının oğullarını bir yabancı ülkeye emanet ederek gelecekte devletin başına dert yaratması akla uygun değildir. Ama Bizans İmparatorunun bu çocukların kendine verilmesini istemesi bir politika oyunu olarak mümkündür.

İkinci Murad tahta çıktıktan sonra aileden iki şehzâdenin saldırısına uğrayacaktır. Bunlardan birincisi tarihlerimizde Düzmece Mustafa adı verilen amcası Şehzâde Mustafa idi. Bizans İmparatoru, Çelebi Mehmed zamanında Limni adasında gözaltında tutulan Şehzâde Mustafa'yı serbest bırakmış, o da topladığı askerle Rumeli'ye çıkarak

Edirne'ye girmiş, taht'a oturmuştu. İkinci Murad ordusu ile Rumeli'ye geçti. Önemli bir mukavemet gösteremiyen amcasını yakalatarak öldürttü. Az sonra gelen bu kardeşi henüz on üç yaşındaydı ve Hamid - ili valisi bulunuyordu. Bizans, Karaman ve Germiyan beyleri şehzâdenin lalasını elde ederek isyana sürüklediler, Murad bu sırada İstanbul'u kuşatmıştı. Muhasarayı kaldıra-

Emir Süleyman'ın rehin bıraktığı Ka-
rak Anadolu'ya geçti. Savaşa lüzum kalmadan, elde edilen lala küçük şehzâdeyi teslim etti. Bahtsız çocuğu İznik şehri kapısında bir incir ağacına astılar. Muhasaradan bir defa daha kurtulmuş olan Bizans'ın elinde, Fetih gününe kadar bir, iki Osmanlı şehzâdesi bulunacaktı. Kimlikleri kesin olarak bilinmeyen bu şehzâdeler, bir zamanlar

Abdülaziz'in
büyük oğlu ve
V. Mehmed
Reşad'ın
veliahdı olan
Yusuf İzzeddin
Efendi.

sım Çelebi'nin veya yine Emir Süleyman'ın oğlu Orhan Çelebi'nin oğulları olabilir. Bizans, bu şehzâdeleri titizlikle saklı tutacak, onlar için Osmanlı devletinden tazminat alacak ve sırası gelince Osmanlı topraklarına salacaktı. Bu şehzâdeler de önce taht, sonra can kaygısı ile Bizans'ın emellerine âlet olmaktan kendilerini kurtaramıyacaklardı. Nitekim adı geçen Orhan Çelebi, İmparator tarafından iki defa Osmanlı Padişahına karşı serbest bırakılmıştı. Sonunda Çelebi Sultan Mehmed, Orhan'ı Yanbolu'da yakalatarak gözlerine mil çektirmiş, sonra Bursa'da yerleşmesine izin vermişti. Orhan Çelebi 1429'da Bursa'da veba salgınında öldü. Orhan'ın oğlu Süleyman ve kızı Fatma fedakâr bir köle tarafından Mısır'a kaçırıldı. Bizans'ta kalan son Osmanlı şehzâdesi, şehrin fethi sırasında intihar etmiş veya öldürülmüştür.

Küçük şehzâde Mustafa isyanını bastıran II. Murad'ın daha üç büyük kardeşi vardı: Mahmud, Yusuf, Ahmed. Bu ortama göre onlar da bir gün devletin başına dert açabilirlerdi. Murad, kardeşlerini öldürmeden zararsız hale getirmek istedi. Onların da gözlerine mil çekildi. Körler padişah olamazdı. Bu bahtsız çocuklar da 1429 veba salgınında kurtulup gittiler.

FATİH KANUNU

Fatih Sultan Mehmed böyle bir ortamda padişah oluyordu. Babası II. Murad, ölümünde Sultan Mehmed'den başka bir küçük şehzâde daha bırakmıştı. Geleceğin Fatih'i cülûs etmek için vali bulunduğu Manisa'dan Edirne'ye gelir gelmez bu küçük şehzâdeyi boğdurttu ve ölüsünü babasının cenazesi ile birlikte Bursa'ya gönderdi. Böylece tahtın kendi oğullarından başka vârisi kalmıyordu. Fatih bununla yetinmeyecek, devletin kuruluşundan beri sürüp gelen ve çeşitli olaylar yaratan şehzâdeler meselesini yazılı bir pren-

sibe, bir kanuna bağlayacaktı. Mâdem ki Osmanlı mülkü ailenin malıydı ve şehzâdeler padişahlar için daima tehlikeli oluyor, devletin düşmanları ülkeyi parçalamak için onlardan yararlanıyordu; o halde bu tehlikeyi büyümeden, doğduğu yerde yok etmek, kanunî olarak bu imkânı hazırlamak gerekti. Fatih Kanunnamesi'nin kardeş katli maddesi bu gerekçeden doğmuş olmalıdır. Şimdi, Osmanlı tarihine yüzyıllarca yön veren bu meşhur hükmü beraber inceleyelim:

«*Ve her kimesneye evlâdımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizamı âlem için katletmek münasıptır. Ekser ulemâ tecviz etmiştir*». Görülüyor ki bu hükümde şehzâdelerden büyük küçük, kardeş, oğul kimin tahta çıkacağı belirtilmemiştir. İslâmî inancın bir kesin gereği olarak Osmanlı Hânedanından kime nasib olmuşsa o tahta çıkacaktır. Kur'an-ı Kerim'e göre «*Allah mülkü dilediğine verir, dilediğinden alır*». Bu konuda kulların önceden hüküm yürütmesi câiz değildir. Bu görüşün hemen ardından gelen «*Şehzâdelerin nizamı âlem için katli*» hükmü ise İslâmî inançla bağdaşmaz, çünkü İslâm dini, insanların suçsuz olarak katlini yasaklamış, hele teammüden katli dünya ve ahiret bakımından lânetlemiştir. Bu ağır hükmü ulemâdan hangisi tasdik etmiştir, tarih yazmıyor. Ama tasdik etmeyenlerin de var olduğu, sözüün gelişinden anlaşılıyor. Nitekim Genç Osman, Hotin seferine giderken kendisinden dört ay küçük kardeşi Mehmed'in katli için Şeyhülislâm Esad Efendi'den fetvâ istemiş, o vermeyince fetvâyı Kazasker Taşköprülüzâde'den almıştır.

Fatih'in kanunu, şehzâdeler meselesine âdil, yatıştırıcı bir çözüm getirmeydi. Üstelik şehzâdelerin isyanına ölümden kurtulmak gibi haklı bir gerekçe hazırladı. Fatih'in iki oğlu, Bayezid ve Cem, kanunun mürekkebi kurumadan

II. Abdülhamid tahta çıktığı sıralarda 34 yaşında bulunan bir şehzâde idi.

savaştlar. Ne acı bir rastlantıdır ki katil hükmü, ilk önce Fatih'in sevgili oğlu Cem'in İstanbul sarayında muhafaza edilen evlâdı küçük Oğuz Han'a uygulandı. Artık şehzâde isyanları sürüp gidecek, II. Bayezid'in oğulları Korkut ve Seîm babalarına baş kaldıracak, Selim babasının tahtını zaptettikten sonra iki kardeşini ve altı yeğenini öldürtecek ve en son Kanunî'nin hayatında oğulları Selim ve Bayezid taht kavgasına tutuşacak, yenilen Bayezid dört oğlu ile beraber İran'a kaçmasına rağmen acımasız kanunun hükmünden kendini ve oğullarını kurtaramıyacaktır.

Olaylar öylesine bir gelişme gösterdi ki XVII. yüzyıl başında savaşan şehzâdelerin yerini mahpus şehzâdeler aldı. Bu yeni döneme kadar bir hareketli hayatı vardı Osmanlı şehzâdelerinin. Bir kısmı babalarıyla birlikte önemli savaflara katılmış, ordunun sağ ve sol kanatlarına kumanda etmişlerdi. XV. ve XVI. yüzyıllarda daha on üç-on dört yaşlarına basar basmaz lalaları ve ka-

labalık maiyetleriyle bir ilin valiliğine atanır ve bu görevlerde önemli tecrübeler kazanırlardı. Daha sonrakiler on beş-on altı yaşlarında vilâyete gönderilmişti. En son 17 Aralık 1583'de İstanbul halkı bir şehzâdenin 1.500 kişilik maiyetiyle ve muhteşem bir alayla Manisa'ya gittiğini gördü. Bu, bir Osmanlı veliahdının İstanbul'dan son çıkışıydı. Bu şehzâde, Manisa'da on iki yıl kalacak ve babasının ölümü üzerine dolu dizgin İstanbul'a gelerek III. Mehmed ünvanı ile tahta çıkacaktı. Eğri seferine zorla götürülen III. Mehmed Osmanlı tarihinde önemli bir hükümdar değildir. Ama zayıf iradesi ve ruhî bunalımları bakımından ailesi ve devleti üzerinde olumsuz tesiri olmuş ve mahpus şehzâdeler dönemini açmıştır.

YENİ BİR DÖNEM

III. Mehmed 1595'de yirmi sekiz yaşında tahta çıktı. Tarih sahnesine çıkan üç erkek evlâdı da Manisa'da doğmuş olacaktı: Mahmud, Ahmed ve Mustafa. Babaları tahta çıktığı yıl büyük şehzâde Mahmud sekiz, Ahmed beş, Mustafa dört yaşında idi. III. Mehmed'in son saltanat yılı olan 1603'de Şehzâde Mahmud en az 16 yaşında olmasına rağmen bilmediğimiz sebeplerle vilâyete çıkarılmamıştır. Şehzâdelerin eğitimi bakımından yararlı olan bu usul, bundan sonra da uygulanmayacaktı. Niçin vilâyete çıkarılmamıştı Şehzâde Mahmud? Anadolu'da Celâli isyanlarının alıp yürümesi bunun başlıca sebebi olabilirdi. Belki de evhamlı Padişah oğluna güvenemiyordu. Olaylar bu ikinci ihtimale göre gelişti. Anadolu ihtilâlinin gitgide büyümesi, âsiler üzerine gönderilen Sokollu'nun oğlu Hasan Paşa'nın öldürülmesi gibi olaylar Padişahı çok üzüyordu. Anlaşılan Şehzâde Mahmud iddialı ve atak bir gençti. Babasının üzüldüğünü gördükçe: «*Hünkârım ne üzülüyorsun? Beni askere serdar edip âsilerin üzeri-*

ne gönder, cümlesinin hakkından gelir, sana baş eğdiririm!» diyordu. Şehzâde bu sözleri tekrarladıkça Padişah işi ciddiye almış «Onların hakkında nasıl gelirsin?» diye sormuştu. O zaman Mahmud «Kimini kılıçla, kimini tatlı sözle yola getiririm» şeklinde bir cevap vermek suretiyle meseleyi nasıl halledeceğini açıklamıştı.

İkinci Şehzâde Ahmed'in geleceğın I. Sultan Ahmed'i- sonradan anlattığına göre vehimli Padişah büyük oğlunun bu çıkışlarından kuşkulandı. Ahmed, «Her zaman Mahmud'u susturmaya çalıştım, başaramadım» diyordu. Bu ortamda Kızlarağası, Mahmud'un bir şeyhle mektuplaştığını, şeyhin bazı tılsımları saraya gönderdiğini sezdi. Yakaladığı delilleri Padişaha verdi. Cülûsunda on dokuz kardeşini boğdurtarak kimsenin kıramadığı bir rekor tesis eden Padişah, bu kere de oğlunu boğdurtmuş, anasını ve bazı cariyeleri denize attirmişti. Bu kanlı olaydan sonra şehzâdeler meselesi büsbütün çıkmaza girecekti.

III. Mehmed aynı yıl içinde öldü. Büyük oğlu Ahmed, on dört yaşında Padişah oldu. İkinci oğlu Mustafa ruh hastasıydı. Sarayda başka bir şehzâde olmadığından Sultan Ahmed ilk defa Fatih kanununu uygulamıyarak küçük kardeşine kıymadı. Tahta çıktıktan sonra sünnet olmuştu. 1604'den itibaren oğulları, kızları doğmaya başladı. Birkaç defa kardeşi Mustafa'yı öldürtmek istedi, fakat öldürtmedi diye yazanlar varsa da niçin öldürtmediğini yazmazlar. Tarihçi, yazılı bir delil, bir belge olmadan tarihteki insanların düşünce ve duygularının yorumunu yapamaz. O, ancak olaya göre mütalâa yürütmek zorundadır. Ortada ilginç bir olay var. I. Ahmed yüzyıllardan beri süregelen ve kanunlaşan kardeş öldürtme geleneğini ilk defa uygulamamış ve Mustafa'yı sağ bırakmıştır. Bizim bunu insanî bir davranış olarak övmemiz ve Sultan Ah-

med'in hayır hanesine yazmamız gerekir.

YAŞ SIRASINA GÖRE

I. Ahmed de babası gibi genç yaşında ölünce ardında yepyeni bir olay olarak, 26 yaşında ve akli dengesi bozuk bir kardeşle en büyüğü 14 yaşında yedi oğlan bırakıyordu. Şimdi bu sekiz şehzâdeden hangisi tahta çıkacaktı? O zaman devletin başında bulunan Şeyhülislâm Esad Efendi, sadaret kaymakamı Sofu Mehmed Paşa, bu şehzâdelerin yaşça büyük olanını, yani 14 yaşındaki Şehzade Osman'ın yerine, 26 yaşındaki Mustafayı, yeğen yerine amcaı tercih ederek tahta çıkardılar. Sarayın yöneticisi Kızlarağası Mustafa Ağa «Yahu, bu gencin akli tam değil!» dediyse de dinlemediler. «Mahpusluk hayatında sinirleri bozulmuştur. Padişah olunca düzelir» dediler. Sonuç malûm!

Çoğu okul kitaplarımızda, 1617 yılında Osmanlı veraset usulü değişmiştir, diye yazılıdır. Hâlâ ciddî eserlerde de -meselâ İslâm Ansiklopedisi'nin Mustafa I maddesi- böyle yorumlara rastlıyoruz. Önce Osmanlıların bir yazılı veraset kanunu ve bu kanunda saltanatın babadan evlâda kalacağı hükmü yoktu ki, bu olayla düzenin değiştiğine hükmedelim. I. Ahmed'in ölümünde, devlet erkânı ilk defa ölü padişahın kardeşi ile evlâdı arasında kalmış ve burada yaşça büyük olan şehzâdeyi tercih etmiş ve bu örnek bundan sonra teamül halinde sürüp gitmiştir. Yani kardeş, öldürülmeyince, yaş sırasına göre tahta çıkmak hakkını elde edecekti.

Gerçekten bundan sonraki saltanat değişmelerinde taht yalnız iki defa babadan oğula kalmıştır. Bunun dışında hükümdarın oğulları olsa bile yaşça büyük olan kardeşleri veya yeğeni tahta çıkarılmıştır.

İsmail Hami Danişmend, I. Ahmed'in

ölümünde dul kadınlarından Mahpeyker'in (geleceğin Kösem Valdesi) oğullarını, Şehzâde Osman'ın gazabından kurtarmak için Şehzâde Mustafa'nın tahta çıkmasını sağladığını ileri sürüyor. Osmanlı sarayının iç düzenini iyi bilenler, o tarihte Mustafa, Osman ve Mehmed'den sonra yaşça dördüncü sırada bulunan Şehzâde Murad'ın annesi olmaktan başka bir sıfatı bulunmayan bir saray kadınının padişah seçimi üzerinde tesirli olamayacağını takdir ederler. Halbuki, Kösem Sultan oğullarının hayatı bakımından Osman kadar Mustafa'ya da güvenemezdi. Böylece 1603'de III. Mehmed'in ölümüyle beraber «mahpus şehzâdeler» dönemi başlamış, bir gün hükümdar olacak gençleri bilgisizliğe görgüsüzlüğe, hatta havasızlığa mahkûm eden, bedenlerini ve ruhlarını yıpratın bu ilkel ve insanlık dışı düzen, 1839 yılına, Tanzimat'a kadar 236 yıl sürmüştür.

MAHPUS ŞEHZÂDELER VE YENİ USULLER

Yeni uygulama, yani şehzâdelerin cülûslarına veya ölümlerine kadar Topkapı Sarayı'nda *kafes* denilen dairede mahpus tutulması, az olumlu ve daha çok olumsuz haller yaratıyordu. Az olumlu olanı, artık padişahların kardeşlerini veya yeğenlerini toplu olarak öldürtmemesiydi. Şehzâde boğazlanması büsbütün bırakılmıyacak, 1756 yılına kadar sürecekti. Ama bazı padişahların ellerini şehzâde kanına bulamadığı, kafesde dört beş şehzâdenin yıllarca yaşayabildiği de görülecekti. Yeni uygulama, birtakım yeni usulleri de oluşturuyordu:

a) Şehzâdeler çocuk sahibi olamayacaktı. Bu ergin şehzâdelerin büsbütün kadınsız bırakılması anlamına gelmiyordu. Dairelerine birkaç cariye verilebilecek, bu cariyelerden gebe kalanlar

da olacaktı, Harem'in kendine has usulleriyle gebe kadınların çocukları yok edilirdi; bu, kadının hayatına da mal olabilirdi. Bildiğimiz kadarıyla ancak iki padişahın şehzâdeliklerinde yaptıkları iki çocuk, bu ölüm barajından kurtulmuş, sonradan babaları tarafından kabul edilmiştir. Bunlardan birincisi I. Abdülhamid'in şehzâdeliğinde dünyaya gelen kızı Dürrîşehvar Hanım'dı ve Sarayın dışında büyütülmüştü. Abdülhamid padişah olduktan sonra Ahretlik Hanım adı verilen bu kızını resmen kabul etmekle beraber usule aykırı doğduğundan sultan ünvanını vermemişti. II. Mahmud'un, ablası olan bu hanıma bir sultan gibi ilgi gösterdiği söylenir.

Abdülaziz'in büyük oğlu ve V. Mehmed Reşad'ın veliahdı olan Yusuf İzzeddin Efendi de babasının şehzâdeliğinde doğmuş, saray dışında büyütülmüştü. Abdülaziz cülûsundan sonra bir hattı hümayûnla oğlunun varlığını ve adını açıkladı. Tanzimat Padişahı Abdülmecid'in, saltanatı döneminde doğan bu şehzâdenin varlığından bilgisi olmadığı düşünülemezdi. Tanzimat Padişahı, dikkati çekecek kadar tolerans sahibiydi ve tahta pek düşkün olan kardeşini ilk defa şehzâdeler dairesine kapatmayacak, az çok hür bir hayat yaşamasına imkân verecekti ve böylece birkaç yüzyıldan beri devam edegelmekte olan kötü ve sakat geleneği değiştirecekti.

b) Şehzâdeler sakal bırakamayacaklardı. Sakal padişahlığın sembolüydü ve ancak tahta çıkan şehzâde (İrsali lihye) adı verilen bir törenle sakal bırakabiliyordu.

Son Padişah Vahideddin sakal bırakmamış ama veliahd Abdülmecid Efendi Hilâfet makamına getirilince sakal koyuvermişti.

(Arkası var)

